

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Макаренко Лесі Леонідівни на дисертаційне дослідження
**ГАЙДАРЖИ Анжели Ігорівни «ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ
КУЛЬТУРИ СУДНОВОДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕХНІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»**, подану на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.02 — теорія та методика навчання (технічні дисципліни)

Актуальність теми дисертаційного дослідження полягає в тому, останнім часом спостерігається інтерес як до організаційної культури особистості, яка слугує для закріплення ефективних стратегій поведінки особистості в команді. Кожній професії притаманна унікальна культурна ідентичність, сформована історично і відображена у базових концептах групи та в знакових засобах їхнього вираження. Наявність у професійній групі об'єднуючих системних характеристик зумовлює формування особливого ціннісно-нормативного простору, що розуміється як організаційна культура. Свою специфіку має і професійна група судноводіїв, яка характеризується як гранично замкнутою корпорацією, що суттєво відрізняється від інших професійно-соціальних груп і протиставляє себе ним у своїх корпоративних інтересах. Процеси стереотипізації в подібних спільнотах проходять динамічніше, що дає можливість виявити найбільш важливі соціологічні і соціолінгвістичні характеристики організаційної культури судноводія.

Актуальність дослідження характеризується суперечностями між зростаючою потребою суспільства у фахівцях судноводіння для сфери річкового та морського транспорту з високим рівнем організаційної культури, що відповідають соціальному замовленню, і недостатнім рівнем її сформованості для управління командою в процесі вирішення виробничих завдань; між об'єктивною необхідністю зміни стратегії підготовки судноводіїв річкового та морського транспорту і недостатньою вивченістю засобів освоєння специфіки і особливостей їх професіоналізації; існуючою системою підготовки судноводіїв і недостатньою розробленістю педагогічних засобів та цілісного наукового підходу до реалізації процесу формування їхньої організаційної культури.

Отже, вибір Анжелою Ігорівною досліджуваної проблематики є не тільки актуальним, а й інноваційним, оскільки вирішує не лише проблему пошуку

нових форм, методів і засобів формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти, а й збагачує змістову ста ладову теорії і методики навчання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений сукупністю завдань, що конкретизують мету, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності розробленої методики формування організаційної культури майбутніх судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти.

Поставлена мета роботи, однозначне формулювання об'єкта і предмета наукового пошуку дали змогу здобувачеві розробити логіку педагогічного дослідження, визначити його основні завдання і прийняти повністю обґрунтовану методику дослідно-експериментальної роботи.

Щодо першого завдання – атором було проведено теоретичний аналіз наукових джерел – дослідження науково-методичних та навчально-практичних матеріалів, робіт науково-практичних конференцій різних рівнів, монографічних досліджень, вивчення досвіду передових навчальних закладів морської галузі України та зарубіжжя; проаналізовано потреби роботодавців з огляду на застосування інноваційних підходів. Висвітлення цієї проблеми підтвердило необхідність вивчення технічних дисциплін як фактору впливу на формування організаційної культури судноводіїв у системі неперервної освіти. З'ясовано, що вимоги міжнародних та національних нормативних актів, які стосуються безпеки мореплавства, містять технічні норми; мають специфічний зміст і особливості, описують вплив людини на природу тощо. Вищевикладене актуалізує потребу неперервного формування та розвитку організаційної культури судноводіїв, адже технічні норми безпосередньо корелюються із вимогами до їхніх особистих та професійних якостей (ЗУН та компетентності в технічних галузях).

Щодо другого завдання було Розкрито сутнісні характеристики категоріального апарату дослідження «культура», «організаційна культура», «корпоративна культура» з урахуванням найбільш важливих до її вивчення підходів (гуманістичного, компетентнісного, системно-діяльнісного та креативного).

Автором зазначено, що організаційна культура – це система взаємодіючих між собою матеріальних і духовних проявів організації, що сформувалися в процесі тривалого часу і мають тенденцію прояву в різних матеріальних формах і в поведінці членів організації.

А також в процесі дослідження А. І. Гайдаржи уточнено феномен *організаційної культури судноводія*, яка формується в процесі вивчення

технічних дисциплін в системі неперервної освіти та визначається як інтегративна якість особистості фахівця, сукупність її внутрішніх властивостей, соціальних цінностей, норм, правил, традицій і звичаїв; розглядається як результативна самоорганізація, професійна самооцінка, здатність до саморегуляції і стресостійкості, а також має особливість соціальної поведінки та професійної взаємодії.

У зв'язку з цим, *процес формування організаційної культури судноводіїв* визначається як багатоаспектний і багатоплановий феномен формування ціннісних установок особистості, які виражаються в певних показниках – сформованих нормах, засвоєних правилах, стандартах організації й відносинах у команді, що потребує комплексу соціально-психологічних заходів..

Щодо третього завдання Схарактеризовано зміст, структуру та функції організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін.

Зміст формування організаційної культури визначається його метою і завданнями, що, насамперед, зумовлено особливостями, динамікою і рівнем розвитку суспільства, станом економічної, духовної, соціально-політичної та інших сфер життя, проблемами формування особистості судноводія, головними тенденціями розвитку цього процесу.

З урахуванням цих чинників у змісті організаційної культури можна виділити взаємопов'язані між собою напрямки діяльності: *соціально-педагогічний* аспект змісту, який є домінантним і становить ядро формування організаційної культури і характеризується широкою соціально-педагогічною спрямованістю, орієнтованою на розвиток наукових світоглядних поглядів і позицій з основних соціально-культурних, історичних, моральних, політичних та інших проблем, найважливіших духовно-моральних і емоційно-вольових якостей; *соціально-культурний* аспект змісту розглядається як периферія, що містить оптимізацію та організацію виховання судноводіїв на основі використання засобів соціально-культурної діяльності, створення спеціального інформаційно-освітнього середовища з виокремленими організаційно-педагогічними умовами для його ефективного формування організаційної культури.

Щодо четвертого завдання дисертанткою було визначено й конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості організаційної культури майбутніх судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін.

Критеріями, які б конкретизували й уможливлювали фіксацію результатів вимірювання досліджуваного феномену, визначено: *мотиваційно-ціннісний* (служує для оцінювання ступеня сформованості установок, інтересів, позитивного ставлення судноводіїв до формування організаційної культури в процесі вивчення технічних дисциплін; потреба в постійному саморозвиткові та

самовдосконаленні через інноваційну діяльність; прагнення до успіху); *предметно-когнітивний* (володіння науковим тезаурусом; повнота, глибина та науковість знань щодо використання форм, методів і засобів вивчення технічних дисциплін; знання нормативно-регулюючих документів, які регламентують професійну діяльність судноводіїв; визначає загальні уявлення судноводіїв про сучасні базові знання в морській галузі і відображає рівень сформованості у студентів знань про особливості організаційної культури фахівців судноводіння); *інструментально-діяльнісний* (вміння та навички судноводіїв щодо виконання професійних обов'язків; вміння та навички планування та організації виробничої діяльності; вміння та навички творчого використання форм, методів, засобів і технологій вивчення технічних дисциплін); *соціально-психологічний* (здатність до емпатії; комунікативні та організаторські здібності; лідерські якості; стресостійкість у професійній діяльності).

На основі аналізу наукової літератури, розуміння специфіки технічної підготовки судноводія і вимог до його особистості, була представлена сукупність і послідовність компонентів, що фіксує внутрішні механізми, необхідні й достатні для формування організаційної культури судноводіїв за рівнями сформованості (*високий, достатній, середній, низький*).

Щодо п'ятого завдання - було спроектовано, обґрунтовано та експериментально перевірено поетапну методику формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін та здійснено її дослідно-експериментальну апробацію через впровадження в навчальний процес спецпрактикуму «Технології формування організаційної культури судноводіїв», що містить: навчальну програму, наскрізний електронний навчально-методичний комплекс, методичні рекомендації щодо проведення лекцій та лабораторного практикуму, комплекси завдань, тестів, таблиць, графіків, схем тощо. Це дало змогу самостійно, свідомо і раціонально організувати індивідуальну творчу роботу щодо формування організаційної культури судноводіїв.

Результати експериментальної роботи показали ефективність спроектованої методики, що підтверджується отриманими статистичними даними.

Основні результати та новизна, рецензованої роботи полягають в тому, що дисертанткою було:

по-перше, визначено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність визначеного змісту, форм, методів і засобів, що забезпечують успішність формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін;

по-друге, уточнено зміст і сутність поняття «організаційна культура судноводія»; спроектовано й експериментально перевірено методику поетапного формування організаційної культури судноводіїв в процесі вивчення технічних дисциплін;

по-третє, впроваджено у навчальний процес наскрізний спецпрактикум «Технологія формування організаційної культури судноводіїв», спрямований на підвищення рівня сформованості організаційної культури судноводіїв в процесі вивчення технічних дисциплін в умовах інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти; теоретично обґрунтовано та систематизовано навчально-методичний інструментарій для формування організаційної культури судноводіїв в процесі вивчення технічних дисциплін;

по-четверте, удосконалено окремі механізми та специфіку процесу формування організаційної культури судноводіїв в умовах освітнього середовища ЗВО; визначено й обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості організаційної культури; а також подальшого розвитку набули методологічні підходи та теоретичні засади процесу формування організаційної культури судноводіїв в процесі вивчення технічних дисциплін

Заслуговує на увагу **практичне значення** дисертаційного дослідження, що полягає в розробці та впровадженні в навчальний процес елективного наскрізного електронного навчально-методичного комплексу до спецпрактикуму «Технологія формування організаційної культури судноводіїв», що передбачає використання елементів дистанційного навчання, створення особистого електронного навчального кабінету. Спецпрактикум містить: навчальну програму, лекційний курс, лабораторний практикум, тестові завдання, орієнтовані на самостійну, активно-пізнавальну діяльність судноводіїв; методичні рекомендації щодо проведення занять спецпрактикуму та добору спеціального програмного забезпечення; методику діагностування рівня сформованості організаційної культури – критерії, показники та рівні сформованості організаційної культури в процесі вивчення технічних дисциплін, зумовлених міжпредметними зв'язками

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі підготовки судноводіїв морського та річкового транспорту в ЗВО з метою вдосконалення рівня сформованості організаційної культури судноводіїв в процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами основних етапів дослідження, здійсненого дисертанткою, і в цілому не викликають сумніву. Найбільш суттєві наукові та практичні результати викладено у висновках до розділів і загальних висновках, які достатньо логічно аргументовані. Їхній зміст переконує у тому, що авторка

досягла сформульованої мети дослідження і виконала поставлені завдання. Основні положення, сформульовані в дисертації, достатньо переконливо обґрунтовані, а висновки та рекомендації спираються на сучасні методи дослідження та математичної статистики.

Рукопис дисертаційног дослідження А. І. Гайдаржи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (294 найменування, з них 24 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації становить Загальний обсяг дисертації – 197 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок.

Дисертаційна робота має класичну структуру, чітко окреслений категоріальний апарат, зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи, заявлених в темі.

Дисертаційна робота оформлена згідно з чинними вимогами. Основні положення дисертаційного дослідження Гайдаржи Анжели Ігорівни відрізняються широкою апробацією на наукових конференціях різного рівня, семінарах та тренінгових заняттях; знайшли повне відображення у публікаціях авторах, кількість яких відповідає існуючим вимогам.

Автореферат дисертаційного дослідження А. І. Гайдаржи написаний відповідно до існуючих вимог, грамотно, і повністю відповідає змісту та структурі дисертації, дає чітке уявлення про специфічні особливості проведеного дослідження і його результати. Зміст автореферату й основних положень дисертації ідентичні.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових виданнях.

Основний зміст дисертації з достатньою повнотою відображено в у 14 публікаціях (із них 4 одноосібні): 7 статей відображають основні положення дисертації (із них 4 статті у наукових фахових виданнях України; 3 статті у зарубіжних збірниках, що входять до наукометричних баз даних – *Scopus*); 4 публікації мають апробаційний характер; 2 – додатково висвітлюють результати дослідження. що дає підстави стверджувати, що рецензоване дослідження є самостійним і завершеним. Його результати містять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію у процесі обговорень на всеукраїнських, регіональних та науково-практичних конференціях у вищих закладах освіти України.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану роботу А. І. Гайдаржи, вважаємо за необхідне вказати на деякі недоліки і неточності:

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

По-перше, намагаючись якомога повніше представити організаційну культуру та її функції (п.п. 1.1. та 1.3.) першого розділі дисертації, авторка занадто захопилася схематичним представленням ключових понять дослідження, що на нашу думку, дещо переобтяжує основний зміст

По-друге, розроблений дисертанткою електронний навчально-методичний комплекс «Технологія формування організаційної культури судноводіїв» значно б виграв, якщо мав інтерактивні ролики або анімаційні компоненти.

По-третьє, на сторінках дисертації у п.2.3 уточнено та розкрито критерії рівнів сформованості організаційної культури судноводіїв, які, за нашим розумінням, мають знайти своє місце і в авторефераті, з невідомих причин туди не потрапили.

По-четверте, у списку використаних джерел занадто багато посилань на самого автора дисертації.

По-п'яте, таблиці 3.1.-3.9 щодо визначення рівня сформованості організаційної культури судноводіїв переобтяжують третій розділ дисертації, на нашу думку, їх варто було б перенести у додатки

Однак, висловлені зауваження жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дослідження *А. І. Гайдаржи*, яке є оригінальною і самостійною науковою роботою. Здобувачка продемонстрував вміння самостійно ставити й аргументовано розкривати складні наукові проблеми, визначати суперечливі тенденції та на належному науковому рівні, знаходити шляхи їх вирішення.

Проведений аналіз дає підстави зробити **загальний висновок** – дисертаційне дослідження Гайдаржи Анжели Ігорівни виконане на високому теоретико-методичному й експериментальному рівнях. Тому є всі підстави стверджувати, що рецензована дисертація – це завершена наукова праця, аналітичний та емпіричний результат багаторічної і різнопланової науково-дослідницької та професійно-педагогічної діяльності здобувачки; її висновки й узагальнення, а також навчально-методичний інструментарій збагачують теорію і методику навчання новими науковими ідеями, положеннями і рекомендаціями.

Рукопис дисертації і автореферату, дає нам підставу стверджувати, що дисертація на тему «*Формування організаційної культури судноводіїв у процесі вивчення технічних дисциплін в системі неперервної освіти*», за актуальністю та глибиною, обсягом і оформленням, повнотою викладу основних положень та результатів у наукових публікаціях відповідає паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (технічні дисципліни), профілю спеціалізованої

вченої ради Д 26.053.19, оформлені відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її авторка *Гайдаржи Анжела Ігорівна* заслуговує на присудження ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни).

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних систем і технологій
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

“19” жовтня 2020 року.

